

Arvydas Každailis

Dailininkas heraldikas

2017 lapkričio 4 diena, Paskelbus ŠMC konkursą.

Išsiaiškinkime ką darome Lukiškių aikštėje:

Lietuva - žodžio kultūros žemė. Bet viešumoje kartais atrodo, kad daugiau žodžio, nei kultūros. Tai ryškiai pajutau jau virš metų įsijungęs į Lukiškių aikštės pertvarkymo į Valstybės aikštę reikalus. Esu dailininkas jau 30 metų dirbantis heraldikos srityje. Heraldikos, kaip istorijos ir dailės dalyko nežinojimą galiu prikišti daugeliui kalbančių ir rašančių ta tema: ir Edmundui Bumblauskui, ir Vytautui Radžvilui, ir Tomui Venclovai ir daugeliui kitų. Suprantama, rašantis rašančiam nelygu, bet kalbėti apie visiems svarbią temą nepasidomėjus pačia temos esme panašu į provincialumą, ar pasikėlimą. Kad išsiaiškinti dalyko esmę siūlau panagrinėti keletą klausimų:

1. Ar sutinkame, kad viešoje erdvėje pristatant Lukiškių aikštės reikalus sąmoningai nutylima svarbiausioji dalis - architektūrinis idėjinis aikštės pertvarkymas į Valstybės aikštę?
2. Ar sutinkame, kad aikštėje tyliai, be projekto, saviveiklos būdu atlikti darbai palieka aikštę chaotišką ir be idėjos? Ar galime leisti, kad stūmimo būdu realizuota kreiva saviveikla liktų amžinai?
3. Ar sutinkame, kad atlikti "aikštės sutvarkymo" darbai užkerta kelią tolesniam prasmingam Valstybės aikštės ANSAMBLIO visumos sukūrimui?
4. Ar sutinkame, kad ši skuba "sutvarkant aikštę" tik tam, kad pateisinti jau išleistas lėšas - mūsų lėšas?
5. Ar įmanoma sukurti "paminklą Vyčiui"? Ar sutinkame, kad paminklai (priminimai) statomi mirusiems?
6. Ar didelė realistinė raitelio skulptūra išreikš Valstybės simbolį, ar konkretų karžygį ar valdovą?
7. Ar sutinkame, kad aikštė būtų formuojama pagal 1999 metų Seimo nutarimo esmę, su Valstybės simbolika ir memorialu VISIEMS už ją žuvusiems.

1. Apie svarbiausią temą - aikštės architektūrinį sprendimą kalbėti vengiama ne šiaip sau. "Vyčio pastatymo komiteto" ir kitų norinčių raitelio, spaudimas viešoje erdvėje didelis. Taip aikštės, architektūra kaip diskusijų tema, buvo palikta savieigai ir saviveiklai. Buvo tyliai vykdomas neoficialus ir vis keičiamas, ydingas ir visuomenei nepristatytas, aikštės darbų rangovų užsakytas Gintaro Čaikausko projektas.

2. Apie galutinį patvirtintą aikštės projektą kalbėti negalime, nes tokio nėra. Iki pat chaotiško "sutvarkymo" pabaigos vis dar buvo ardoma jau išklota aikštės danga, įrenginėjamas ne už dyką dovanotas fontanas reprezentacinėje aikštės dalyje. Todėl apie architektūrinį aikštės formavimą negali būti jokios kalbos, nes tokia aikštė kokią matome nei reprezentacinė, nei rekreacinė, o kažkoks jovalas.

3. Šiandien aikštė jau "sutvarkyta". Ar tai pagrindinė Lietuvos Valstybės aikštė, ar kokia kita, neaišku. Matant Lukiškių aikštėje realius "sutvarkymo" rezultatus drąsiai galima teigti, kad aikštės architektūrinio idėjinio sprendimo iš viso nėra. Turint omenyje išleistas lėšas kyla natūralus klausimas: ar tokia aikštė liks visam laikui? Jei taip, bus užkirsti keliai geriems sprendimams ir ilgam laikui liks daug sakančių vaizdelių - kokie esame.

4. Galima paklausti: ar ne todėl "sutvarkyta", kad pateisinti išleistus 3,7 milijonų eurų? O gal todėl, kad neliktų kelio atgal?

5. Polemikos viešojoje erdvėje pagrindinės dvi temos: arba paminklas Vyčiui, arba iš viso jo nereikia. Tai kam tada ta aikštė? Sutinku su daugumos teiginiais, kad svarbiausiu simboliu aikštėje privalo būti Valstybės herbas. Tik tai koks? Klausimas toks: ar iš viso reikia, ir ar įmanoma sukurti "paminklą Vyčiui"? Neteko matyti didelių herbų paminklų, ar skulptūrų. Herbo simbolių taip. Kiek žinau paminklai (priminimai) statomi tik mirusiems karaliams, karžygiams ar poetams. Ar galima sukurti paminklą Valstybės simboliui, kuris, kaip ir pati Valstybė dar gyvas? Ar galima iš Valstybės simbolio daryti didelę realistinę skulptūrą ir statyti ją žemai? Tokią pastačius, matytume konkretų karžygį ar kunigaikštį, bet ne Valstybės simbolį. Ar pastačius "didelį paminklą Vyčiui", kokį stumia "Vyčio pastatymo komitetas" derės dėti po žirgo kojomis gėles visiems žuvusiems už Lietuvą? Manau, kad ne. Didelė raitelio skulptūra pirmiausia suvokiama kaip konkretaus karžygio, ar valdovo. Pasidomėjus plačiau matome, kad šventovėse, ar visuomeniniuose objektuose svarbiausi simboliai, tame tarpe heraldiniai, nestatomi nuošaliai, ar ant žemės, nes jie yra idėjų simboliai, o ne realijų. Todėl, kalbant apie Lukiškių aikštės pertvarkymą į Valstybės aikštę, privalu: CENTRINĖ aikštės kompozicija, o herbo simbolis CENTRE, AUKŠTAI, SIDABRIŠKAS ir ATPAŽĪSTAMAS.

6. Temos branduolys yra Valstybės herbas. Keista, kad į Lietuvos heraldikos komisiją prie Respublikos Prezidento niekas nesikreipė. Valstybės herbas yra heraldinis objektas, todėl rašant, ar kalbant, pirmiausia reiktų pasidomėti kas tai yra. Bent jau paskaityti europinio lygio heraldikos žinovo Edmundo Rimšos leidinius. Daugelį suklaidino devyniolikto amžiaus vertinys iš lenkų kalbos "POGONJ - VYTIS", vejantis, ar vaikantis. Šiandien Valstybės herbo vardą Vytis heraldikos mokslas vertina kaip sąlyginį, bet mūsų visuomenės plačiai naudojamą. Nepasidomėjus ši aplinkybė lėmė visų buvusių aikštės skulptūros konkursų nesėkmę. Europos heraldikoje herbų figūros statiškos, o vardus herbai turi tik Lenkijoje. Taip ir mūsų valstybės herbo figūra nieko nesiveja ir nesivaiko. Tai "brandus valdovas gebantis apginti savo šalį". Tokia jo, kaip vieno seniausių valstybės herbų Europoje, prasmė.

7. Architektūrinis Valstybės aikštės sprendimas pagal 1999 metų Seimo nutarimo dėl Lukiškių aikštės pertvarkymo į svarbiausią Valstybės aikštę, suvokiamas kaip architektūrinio ansamblio visuma nuo Tauro kalno iki Jokūbo bažnyčios. Taip suvokiant užduotį ir dirbtinai nelaužant istoriškai susiformavusios Lukiškių aikštės prigimties, pakanka vietos oficialiajai, kieta danga grįstai aikštės daliai su Valstybės simboliu, stelai su amžinąja ugnimi VISIEMS už Lietuvą žuvusiems, garbės sargybai, su jos ceremonialu ir amžinąja ugnimi. Čia, o ne po raitelio kojomis, turėtų būti dedamos gėlės.

Šiais teiginiais esu įsitikinęs. Po Gedimino paminklo pastatymo domiuosi viešomis erdvėmis ir paminklais Europoje. Jau 30 metų dirbu heraldikos srityje, esu visų Valstybės heraldinių simbolių rekonstrukcijų autorius, bet šiuo klausimu į mane niekas nesikreipė. Tiesa, prieš paskelbiant paskutinį konkursą buvau iškviestas į Kultūros ministeriją ir apklaustas. Ten, dalyvaujant viceministrei Gintautei Žemaitytei, patarėjams Viktorui Bachmetjevui ir Janinai Krušinskaitei išdėščiau tai, ką rašau čia. Man nesakė ar sutinka su mano teiginiais, ar ne, o man nepatogu buvo klausti. Tik konkurso terminui baigiantis, visai neplanuotai, pajutęs kur viskas krypta, pateikiau ŠMC konkursui savo idėjų vaizdus. Kad vėliau nebūtų sakoma: tai kur tu buvai kai skelbėme konkursą.

Ar tikrai Kultūros ministrė už Valstybės herbą Valstybės aikštėje? Ar tą liudija jos inicijuotas naujas konkursas, kurio vykdymas pavestas ŠMC? Be kita ko šis konkursas įpareigojo konkurso dalyvius taikytis prie atliktų aikštėje darbų. Apie tai vaizdžiai kalba konkurso rezultatai. Jie yra vieši, pasidomėkime internete. Nekalbant apie keturių laimėtojų plastinių idėjų ir profesionalumo stoką, ten nematyti net užuominos į Valstybės herbą. Po konkurso išvados lieka dvi: Kad ir sugadinta aikštė privalo likti, o iš penkių laimėtojų geriausias Arūno Sakalausko raitelis, kurio niekaip negalima pripažinti Valstybės herbo simboliu nes tai skulptūra karžygiui. Ar to tikėjosi ministrė? O, jei tikėjosi, tai kodėl?

Gerbiu kolegą Arūną Sakalauską kaip puikų profesionalą. Teigiamai vertinu jo raitelį, nors ir netinkantį Lukiškių aikštei. Vilniaus forumo, "Vyčio pastatymo komiteto" ir kitų norinčių šio raitelio, spaudimas viešoje erdvėje didelis. Skulptoriaus vardu ir jo kūrinium naudojamasi, kodėl jis tyli? Aikštė be oficialaus projekto "sutvarkyta" milijonai išleisti, kad kelių atgal neliktų, nes norintiems "paminklo Vyčiui" tinka ir raitelis ir chaotiškai formuojama aikštė. Taip būtų pateisintos vykdomų darbų ir pačios skulptūros išlaidos ir visų "saviveiklininkų" ambicijos. Kas vyksta? Ar ne dėl to reikalavimai, peticijos, kreipimaisi ir kraipymaisi? Čia turbūt tiktų priminti lyg ir P. K. Tacito teiginį, kad siekti garbės garbingomis priemonėmis dera romėnui... Manau, kad jau šiandien Kultūros ministrė turėtų inicijuoti visų aikštės pertvarkos konkursų projektų ir pasiūlymų parodą. Tai būtų vieša ir prasminga.

Šiandien jau aišku - Kultūros ministerijos ir ŠMC avantiūra žlunga. To ir buvo galima tikėtis. Kas toliau? Vyčio pastatymo komitetas? Nežiūrint patriotinių puošmenų daugėja kritinių pastabų komitetui dėl savivalės ir kompetencijos stokos. Ar tikrai jį palaikys Lietuvos inteligentija? Kiek galima neskaityti, negirdėti, ignoruoti kitų teiginius, net imtis neleistinių veiksmų? Kiek gali atskiri nekompetentingi asmenys naudodami patriotinius šūkius siekti savų (o gal ir svetimų) tikslų? Kiek gali patriotinės organizacijos, Lietuvos tremtinių ir politinių kalinių sąjunga ir Karininkų ramovė, būti kai kurių asmenų ambicijų įkaitais ir leisti vedžiojamais už nosies? Ar ne laikas imti kalbėtis užuot švilpus ir trypus kojomis kaip Mažvydo bibliotekoje 2016 metais lapkričio 25 dieną ir kitais atvejais.

Nekompromituokime savęs ir būkime verti Lietuvos ir Vilniaus.

Arvydas Každailis

2017 lapkričio 4 diena